

rezultirale su pojavom akcija prikupljanja materijalnih sredstava za poboljšanje prilika među vojnicima, vojnim invalidima, ranjenicima i zarobljenicima, što autorica tematizira u poglavlju *Skupljačke akcije* (65-183). Posebno zanimljiv doprinos ovog poglavlja svakako je aktualizacija povijesti žena i njihove uloge u aktivnostima humanitarnih akcija, što je tema koja bez sumnje zaslužuje svoje mjesto u istraživanjima Prvog svjetskog rata. Tako primjerice saznajemo o radu „Hrvatskog Zitin-doma“, koji je, iako su ga financirali i muškarci, bio isključivo žensko društvo s ciljem prikupljanja sredstava u svrhu poboljšanja životnih uvjeta ratnih invalida.

Međutim, kao važnu karakteristiku stanjanja građanskog društva Herman Kaurić navodi i društvenu senzibiliziranost pa se organizacija pomoći za posredne žrtve rata, žene i djecu mobiliziranih vojnika u Zagrebu javlja od početka rata. U poglavlju *Akcije za pomoć obiteljima mobiliziranih vojnika* (185-245) predstavljeni su i analizirani razni aspekti takvog djelovanja pa dobivamo uvid u razne oblike pružanja pomoći kao što su pronalazak poslova za žene i stariju djecu vojnika, davanje besplatnih pravnih savjeta, otvaranje vrtića i prikupljanje materijalnih potrepština, prvenstveno hrane, odjeće i obuće. Ove su akcije bile usmjerene na zaštitu skupina koje su bile najviše pogođene ratom.

U posljednjoj i najopsežnijoj cjelini knjige, naslovljenoj *Načini prikupljanja pomoći* (247-378), predstavljene su metode kojima je prikupljanje pomoći za žrtve rata usustavljeno i postalo dijelom svakodnevnog života. Tako je obilježavanje prigodnih datuma, poput rođendana i imendana cara i članova carske obitelji, zadobilo dimenziju humanitarnog rada. Pomoć se prikupljala i posebnim akcijama koje su organizirala građanska i strukovna udruženja. Osim toga, organizacijom kulturnih i sportskih događaja koji su dijelom bili usmjereni na prikupljanje donacija također se doprinosilo ratnom

naporu i brizi za najugroženije. Usprkos tome, debate oko moralnosti posjećivanja kazališta ili sportskih događaja u vrijeme kad su brojni mladići bili smješteni na prvoj liniji bojišnice povremeno su umanjivale i preispitivale taj doprinos. Zanimljivo je primijetiti da, pored istraživačkog fokusa autorice usmjerenog na karitativni i humanitarni karakter javnih, kulturnih i sportskih događanja namijenjen brojnim kategorijama ljudi pogođenih ratom, odnosno – našim junacima, čitatelj dobiva jasan uvid u živopisnu sliku društvenog života ratnog Zagreba 1914. – 1918.

Dopunjena popisima izvorne građe, literature, kratica i, možda najvažnije, detaljnim kazalom imena (415-426), ova studija predstavlja vrijedan znanstveni doprinos za svakog istraživača povijesti Prvog svjetskog rata, ali će svakom čitatelju pružiti i zanimljiv uvid u civilni život grada Zagreba, opterećen i obilježen ratnim zbivanjima. Više od toga, odmakom od vojno-političke tematike, prevladavajuće u historiografiji Prvog svjetskog rata, ova knjiga igrat će važnu ulogu u daljnjem oblikovanju ovog istraživačkog polja u Hrvatskoj. Treba izraziti nadu da će se ovdje predstavljen autoričin znanstveno-istraživački pristup pretočiti u nova istraživanja koja će obuhvatiti i ostale krajeve hrvatskih zemalja, ali i postaviti okvire za recepciju najnovije hrvatske historiografije o Prvome svjetskom ratu u širim akademskim krugovima.

Zrinko Novosel

***Scrinia Slavonica. Godišnjak
Podružnice za povijest Slavonije,
Srijema i Baranje Hrvatskog instituta
za povijest 22 (2022), 380 stranica***

Prošlogodišnji broj časopisa *Scrinia Slavonica – godišnjaka Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* sadrži 13 znanstvenih radova:

sedam izvornih znanstvenih članaka, tri pregledna rada, jedan stručni rad i jedan nekrolog. Na kraju se nalaze rubrike *Kronika i Prikazi i osvrti*.

Godišnjak započinje prvim dijelom članka Petra Seletkovića *Stefan Štiljanović – od kaštelana do despota i sveca (prvi dio)* (9-41). Autor na temelju pisama Stefana Štiljanovića i ostalih izvora koje koristi analizira pojedinca u napredovanju unutar društvene hijerarhije Ugarskog Kraljevstva na pograničnom području, istovremeno analizirajući i njegovu ulogu u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Rad kroz analizu djelovanja Stefana Štiljanovića ujedno daje uvid u dinamiku društvenih slojeva za izravnu opasnost od Osmanlija i sukoba protukraljeva Habsburga i Zapolje.

Članak Nataše Štefanec *Osmanska vojska u sandžacima Siget, Pečuh, Požega i Pakrac prema habsburškim obavještajnim podacima iz 1577.* (43-76) analizira dva sačuvana obavještajna izvješća koja su nastala povodom preustroja Vojne krajine koje je vodilo bečko Dvorsko ratno vijeće. Izvješća se odnose na područje od Balatona do Save, a autorica donosi i transkripciju samog izvora. Obavještajni izvještaji pružili su ključne informacije o razlikama između habsburške i osmanske vojne strukture, što je rezultiralo obnovom krajiških utvrda i preustrojem vojske. Izvještaji mogu poslužiti kao izvor za mnogobrojna istraživanja vojnih aspekata habsburško-osmanskog bojišta.

Siniša Đuričić u radu *Vojne operacije generala Dünewalda u Slavoniji 1687. godine* (77-94) daje pregled vojnih operacija koje je carski general Heinrich Johann von Dünewald proveo tijekom Velikog bečkog rata, pri čemu je naglasak stavljen na osvajanje gradova poput Osijeka, Valpova, Vočina, Požege, Orahovice i drugih mjesta. Koristeći francuske i njemačke izvore i pisma generala Dünewalda autor daje uvid u stav europskih država prema sukobu Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. U to je vrijeme interes europske javnosti za granično područje s Osmanlijama porastao, što se očitivalo u

novinskim člancima na francuskom i njemačkom jeziku, a koje je dodatno obogatilo sadržaj pisama generala Dünewalda.

Utišenje ožalošćenih u sedam pokorni pisama kralja Davida Grgura Peštalića: historijskoantropološka analiza (127-141) četvrti je rad u nizu koji potpisuje Nikola Ostojčić. Sam naslov govori da je riječ o historijsko-antropološkoj analizi djela Grgura Peštalića, franjevca koji je za epidemije kuge u Srijemu 1795. godine boravio u Vukovaru. Autor analizira Peštalićevo djelovanje, djelo *Utišenje ožalošćenih u sedam pokorni pisama kralja Davida* i kontekst njegova nastanka te uspoređuje tumačenje kuge i protukužnih mjera koje donosi Peštalić s onima državnih i crkvenih vlasti.

Rad Dore Novak *Prilog istraživanju barokne faze crkve sv. Lovre u Požegi* (95-125) rekonstruira utjecaj baroka na interijer, likovnu opremu i vanjski izgled crkve sv. Lovre u Požegi. Barokne promjene provodila je Družba Isusova tijekom tridesetak godina. Ukinućem reda većina baroknog inventara prenesena je u okolne crkve. Autorica analizira barokne elemente koji su očuvani, a oslanjajući se na arhivske izvore donosi zaključak da su isusovci gotičku crkvu uspješno preoblikovali u barokni prostor koji je odgovarao duhovnim potrebama katoličke obnove tog vremena.

Sljedeći u nizu, *Ustroj i djelovanje Dioničarskog društva mjesne željeznice Vinkovci – Županja – Savska obala u Budimpešti* (1900. – 1906.) (143-173) članak je Siniše Lajnerta i Ivice Halapira. Njihov je rad s aspekta povijesti institucija popratio osnutak, ustroj, rad upravnih tijela i poslovanje Dioničarskog društva mjesne željeznice Vinkovci – Županja – Savska obala od 1900. do 1906. godine. Društvo je kasnije ujedinjeno s novoosnovanim Dioničarskim društvom vicinalne željeznice Osijek – Đakovo – Vrpolje čime je postalo jedno od najuspješnijih na hrvatsko-slavonskom području.

Vijoleta Herman Kaurić u članku pod nazivom *Varljivost obiteljskog sjećanja o Prvom*

svjetskom ratu – slučaj Turudić (Posavski Podgajci, Srijem) (175-209) istražuje problematiku i izazove koji se javljaju prilikom skupljanja podataka o vojnicima poginulim u Prvom svjetskom ratu. Kao primjer je poslužio slučaj obitelji Turudić iz sela Posavski Podgajci u Srijemu. Prilikom istraživanja autorica je koristila popise stradalih i matične knjige, no zaključuje kako bi se za takvo istraživanje trebao istražiti i Austrijski državni arhiv te Ratni arhiv u Beču, jer se na primjeru obitelji Turudić vidi koliko obiteljsko sjećanje zna zavarati.

Autor članka *Posljednje godine i smrt Ferde Šišića (1938. – 1940.)* (211-246) je Matko Globačnik. On u svom istraživanju analizira život i stvaralaštvo istaknutog povjesničara Ferde Šišića u razdoblju od 1938. do 1940. godine. U središtu istraživanja je odnos Šišićeve historiografske i političke djelatnosti. Rad prikazuje kako politika može utjecati na historiografsku karijeru, no isto tako i naglašava važnost temeljitog i objektivnog istraživanja u historiografiji te važnost Šišićevog stvaralaštva.

Članak Ivice Miškulina *Učitelj i politika: slučaj Ivana Trdića (Drugi dio: U Kraljevini Jugoslaviji i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj)* (247-289) nadovezuje se na prvi dio njegova rada koji je objavljen u prethodnom, 21. broju časopisa. Koristeći bogato arhivsko gradivo autor analizira djelovanje Ivana Trdića, učitelja škole Vanjska Požega za Kraljevine Jugoslavije i u početno doba Nezavisne Države Hrvatske. Trdić je bio istaknuti zagovaratelj jugoslavenske unitarističke politike što je kasnije, za dolaska nove vlasti, kobno utjecalo na njegovu sudbinu te je pod ustaškim režimom ubijen.

Srpska pobuna u selima vukovarske općine 1990. – 1991. (291-319) naziv je članka Vladimira Filipovića u kojemu je stavljen naglasak na događaje u selima s većinskim srpskim stanovništvom Vukovarske općine – Bršadin, Bobota, Trpinja i Borovo u vrijeme kad postaju dio srpske oblasti i kad počinje rat u istočnoj Slavoniji. Upravo ta sela

imala su ključnu ulogu u početnim fazama pobune, a služila su kao centri nacionalne mobilizacije i podrške u kasnijem napadu na Vukovar. Autor daje kontekst u kojemu treba proučavati pobunu koja je uvelike ovisila o poticajima i podršci iz Srbije, a područje sela je instrumentaliziralo političko vodstvo Srbije.

Vlatko Dilančić u radu *Dva pisma o prodoru srbijanske vojske u Srijem 1914. godine (iz Nadbiskupijskoga arhiva u Đakovu)* (321-330), transkribira dva pisana izvješća koja se čuvaju u Nadbiskupskom arhivu u Đakovu, a dolaze iz pera Martina Firingera, katoličkog svećenika i župnog upravitelja iz Hrtkovaca. U radu se nalaze cjeloviti tekstovi izvješća kao vrijedan izvor budućim istraživačima.

U idućoj rubrici, *Prijevod*, nalazi se prijevod teksta čiji je autor Gábor Klaniczay, a riječ je o prikazu knjige *Somborski egzorcist* autora Dániela Bártha (331-336). Tekst je na hrvatski jezik preveo Stanko Andrić. Potom slijedi rubrika *In memoriam* u kojoj je Marija Karbić objavila nekrolog Milanu Kruheku (337-341) s podacima o životu istaknutog povjesničara i arheologa te opisala njegov doprinos hrvatskoj historiografiji. U rubrici *Kronika* (343-349) Stanko Andrić donosi vijesti o državnim nagradama za znanost čiji su dobitnici Miroslav Akmadža (Državna nagrada za znanost za 2020. godinu) i Dinko Župan (Godišnja nagrada za popularizaciju i promidžbu znanosti) te o dobitnicima Nagrade za najbolji rad mladih povjesničara iz povijesti Slavonije, Srijema i Baranje (Filip Šimunjak, Nikola Ostojčić i Veljko Maksić).

U posljednjoj rubrici *Prikazi i osvrti* nalazi se ukupno devet prikaza i osvrti različitih autora na publikacije i znanstvene skupove (351-358). Kao i svaki dosad, i ovaj broj uspješno promiče zanimanje za istraživanje i širenje znanstvenih spoznaja o povijesti, kulturi i društvu na području Slavonije, Baranje i Srijema.